

Doğum Turizmi

Yasemin Koçak Bilgin¹

Ayten Özçelik²

Özet

Gelişmiş ülkelerde doğum yapma talebi her geçen gün artan bir eğilim olarak öne çıkmaktadır. Anne ve baba adaylarının çocuklarının o ülkenin vatandaşı olabilmesi amacıyla yurt dışına seyahat etmelerini içeren doğum turizminde; özellikle az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru bir yöneliş gözlenmektedir. Başta hedef ülkede vatandaşlık almak üzere, doğacak çocuk için daha iyi yaşam şartlarının sağlanması ve hedef ülkede doğum ve sonrasında gereken bakım için sağlık standartlarının yüksekliği doğum turizmine katılma sebeplerinin en önemlileridir. Bununla birlikte birçok gelişmiş ülke doğum yoluyla vatandaşlık kazanma (jus soli) uygulamalarını sınırlamak veya önlemek adına tedbirler almış durumdadır. Bu eğilimlerin gönderen ülkelerde de bazı olumsuz etkileri bulunmaktadır. Özellikle, doğum yoluyla vatandaşlık alanların hedef ülkede kalma eğiliminde olmaları, gönderen ülkelerin yetişmiş insan kaynaklarını kaybetme endişelerine neden olmaktadır. Ancak, doğum turizmi aynı zamanda ekonomik katkılar ve vergi geliri potansiyeli sunması nedeniyle bazı ülkeler tarafından desteklenmeyi tercih edilmektedir. Bu nedenle, doğum turizmi olumlu ve olumsuz yönleriyle tartışılan bir fenomen olarak dikkat çekmektedir. Bu bölümde, sağlık turizmi kapsamında doğum turizminin ne olduğu, katılımcıların motivasyonları ve getirilen eleştiriler ele alınmıştır.

Sağlık Turizmi

Sağlık turizmi pazarı, dünya turizm endüstrisi içerisinde en yüksek büyüme oranına sahip olan turizm türlerinin başında yer almaktadır (Taleghani, Chirani, & Shaabani, 2011). Dünya Turizm Örgütü'ne göre, sağlık turizmi, insanların sağlıklarını iyileştirmek amacıyla kaplıca veya diğer sağlık merkezlerine seyahat ettikleri bir tür turizmi ifade etmektedir (Unwto,

1 DR., kocakysmn@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3393-709X

2 Öğr. Gör. Doğuş Üniversitesi, aozcelik@dogus.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9646-8286

2018). Sağlık turizmi, farklı şekillerde ifade edilmektedir. Bunlardan en çok öne çıkan ise medikal turizmdir (Hall, 2011). Sağlık turizmi medikal turizm, spa-welness, ileri yaş ve engelli turizmini kapsayıcı niteliktedir. Medikal turizm ise yalnızca tıbbi tedavileri içererek insanların medikal, dış ve ameliyat olmak üzere tedavi amaçlı diğer ülkelere seyahat etmesi demektir (Kılıç, 2021).

İnsanlar, sağlık ihtiyaçlarını karşılamak, daha iyi tedavi seçeneklerine erişmek veya uzmanlaşmış doktorlarla tedavi olmak amacıyla uluslararası sağlık turizmine ilgi göstermektedir. Kendi ülkesi dışına sağlık hizmeti almak için çıkan insanların pazar hacmi 100 milyar doları geçmektedir (Hizmet İhracatçıları Birliği, 2021). Bu durum, sağlık sektörünün uluslararası boyutta hızla genişlediğini ve sağlık hizmetlerinin sınırları aşan bir endüstri haline geldiğini yansıtmaktadır. Uluslararası sağlık turizmi, hastaların sağlık ihtiyaçlarına cevap verirken, aynı zamanda sağlık hizmeti sunan ülkeler için önemli ekonomik fırsatlar sunmaktadır. Bu nedenle, sağlık turizmi sektörü dünya genelinde giderek artan ilgi ve öneme sahiptir.

Sağlık Turizmi Türleri

Asya, Afrika ve Doğu Avrupa'da 30'dan fazla ülkenin faaliyet gösterdiği sağlık turizminde Asya ülkeleri öne çıkmaktadır. Tayland, Singapur, Malezya, Hindistan ve Filipinler sağlık turistleri için en çok tercih edilen ülkelerdir. Daha çok Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Batı Avrupa ülkelerinden, Türkiye, Asya ve Latin Amerika ülkelerine doğru bir sağlık turisti akışı olmaktadır (Hopkins, vd., 2010). İnsanlar Amerika'dan Asya'ya organ nakli, plastik cerrahi ve yapay döllenme için giderken, Güney Amerika, Ortadoğu ve diğer Asya ülkelerindeki hastalar, kendi yerel hastanelerinde sağlanamayan hizmetler nedeniyle seyahat etmektedirler. Batı Avrupalılar ve Kanadalılar ulusal sağlık planlarının uzun bekleme sürelerini başka ülkelerde tedavi sağlayarak gidermektedirler (Kılıç, 2021).

Farklı turizm türlerine örnek olarak dünya genelinde popüler olan sağlık turizmi (Özçelik vd., 2021); medikal, termal ve geriatri turizmi olmak üzere üç alt kategoriye ayrılmaktadır (Sayın vd., 2017). Medikal turizm kapsamında gerçekleştirilen turizm türleri ise çok çeşitlidir. Medikal turizmde sıklıkla tercih edilen alanlar; göz cerrahisi, estetik cerrahisi, tüp bebek, kalp damar cerrahisi, radyoloji, cinsiyet değiştirme operasyonları vb. branşlar sayılabilir (Acar ve Turan, 2016). Özellikle kadınların medikal turizme katılma sebepleri incelendiğinde kozmetik cerrahi, doğum, kürtaj, abortus, tüp bebek öne çıkan durumlardır (Bergmann, 2011). Kadınlar tarafından gerçekleştirilen bazı sağlık türlerinde ise artış vardır. Bunların

başında tüp bebek turizmi gelmektedir. Doğurganlık turizmi ya da tüp bebek turizmi (IVF) kişilerin kendi ülkelerinde yasal prosedüre maruz kalan, erişim kısıtlaması yaşayan ya da tedavi için uzun bekleme süreleri sorunu yaşayan kişilerin tercih edildiği medikal turizm şeklidir (Bergmann, 2011; Inhorn ve Patrizio, 2009). Dünyada Japonya, İspanya, Amerika, Kanada, Almanya gibi bazı ülkelerdeki kişiler hem ekonomik koşullar hem de cinsel tercihler nedeni ile IVF tedavisi için yasal ülkelere gitmekte ve bu ülkelerde tedavi olmaktadır (Bergmann, 2011; Inhorn, ve Patrizio, 2009; Yang, 2020). Pek çok Avrupa ülkesinde kısıtlamalar söz konusudur. Örneğin, İtalya ve Almanya bu konuda parlamentodan geçirilmiş yasalar gereği belli sayıda yumurtadan daha fazlasına işlem yapılmasını engellemektedir. Gamet bağıışı, yumurta ve sperm donasyonu da doğurganlık turizmi üzerinde etkili olduğu görülmüştür (Bergmann, 2011; Inhorn, ve Patrizio, 2009; Yang, 2020). Son dönemde Türkiye, Kıbrıs bu anlamda öne çıkan ülkeler haline gelmiştir. Türkiye’de yılda yaklaşık olarak 50 bin tüp bebek uygulaması yapılmaktadır (Turkishtime, 2016). Nitekim Türkiye’de devlet medikal turizmin gelişmesini desteklemektedir. Medikal turizm faaliyetleri kapsamında devlet tarafından hastanelere sağlanan KDV indiriminin yanı sıra reklam ve tanıtım faaliyetleri için verilen destekler hastaneler açısından teşvik edici, olumlu faktörler arasındadır (Enser ve Koçak, 2018). Kadınlar tarafından sağlık turizmi kapsamında çokça gerçekleştirilen bir diğer turizm türü de kürtaj turizmidir. DSÖ, sağlığı yalnızca hastalık veya sakatlığın olmayışı değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal yönden tam bir iyilik hali olarak tanımlar. Herkes için sağlığı gerçeğe dönüştürmek ve insan haklarının aşamalı olarak gerçekleştirilmesine doğru ilerlemek, tüm bireylerin bilgi, kürtaj yönetimi ve kürtaj sonrası bakımı içeren kapsamlı kürtaj bakım hizmetleri de dahil olmak üzere kaliteli sağlık hizmetlerine erişmesini gerektirir (Who, 2023). Fakat dünyada pek çok ülkede kürtaj yasaktır. Kürtaj turizmi, yasal olmayan bölgelerden yasal olan bölgelere doğru, kadınların kürtaj hakkını kullanmak için yaptığı hareketlerde hala varlığını sürdüren bir fenomendir. (Gilmartin ve White, 2011).

Doğum Turizmi Kavramı

Küresel olarak seyahatin artması ve uzaktan çalışma fırsatlarının daha fazla insanı dijital göçebe yaşam tarzına yönlendirmesi nedeniyle, doğum turizminde bir artış görmek mümkündür. (Thorup, 2022). Kadınların iş yaşamında daha fazla söz sahibi olması, onları sağlık turizminin önemli bir katılımcısı haline getirmiştir (Özçelik ve Akova, 2021). Kadın sağlığında medikal turizm adı altında; kozmetik cerrahi, üreme, doğum, tüp bebek, jinekolojik tedaviler, kürtaj, abortus ve yenidoğan bakımı seyahatleri yer

almaktadır (Aydın ve Yılmaz, 2020). Genellikle sağlık turizminin bir türü olarak kabul edilen doğum turizmi (ya da hamilelik turizmi/doğum göçleri), hamile kadınların uluslararası sınırları geçerek doğum bakımı almak ve doğum yapmak için başvurduğu bir uygulamayı ifade etmektedir (Connell, 2013; Roberts ve Scheper-Hughes, 2011).

Sağlık turizminin bir türü olarak kabul edilen doğum turizmi, giderek daha fazla kadının eşlerini veya aile üyelerini geride bırakarak yalnız seyahat ettiği uluslararası hareketlilikteki çağdaş bir trendin bir göstergesidir (Adepoju, 2010; Ngwira vd., 2020). Doğum turizmi, bebek turizmi ve hamilelik turizmi olarak da adlandırılmaktadır, çünkü kadınlar hamilelik bakımı almakta ve doğum yapmaktadır (Connell, 2013; Guerrero, 2013; Grant, 2015; Wang, 2017; Kang, T. 2018). İnsanların bunu yapabilmesindeki en önemli dayanaklardan biri ise ‘Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’dir. Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’nde yer alan hareketlilik hakları, çocuklarını nerede doğuracakları dahil olmak üzere çoğu insan kararını etkilemektedir (Bianchi ve Stephenson, 2013).

Türkiye’de de benzer şekilde, sağlık turizmi ve doğum turizmi, yukarıda bahsedilen uluslararası hareketlilik trendinin bir yansıması olarak önem kazanmaktadır. Türkiye’de ünlülerin bebeklerini yurt dışında doğurması da bu popüleritenin artmasına sebep olmaktadır. Amerika, Kanada, Avustralya ve Avrupa ülkeleri doğum turizmi kapsamında Türkler tarafından tercih edilmektedir. Doğum turizminde ülkelerin tercih edilme nedenleri, ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Özellikle hem Kuzey hem de Güney Amerika’da ülkelerin kendi topraklarında doğan herkese vatandaşlık vermesi için yaygın bir uygulamadır. Şimdilik, Amerika’daki ülkelerin çoğu “absolute jus solis” uyguladığından, Amerika’da doğum turizmi için daha yüksek bir eğilim görmek mümkündür (Thorup, 2022). Bununla birlikte Amerika gümrük ve sınır koruma ofisinin yaptığı açıklamaya göre 2022 yılında toplamda 1200’den fazla anne adayını Amerika’da doğum yapabileceği riski ile ülkeye alınmamıştır. Türkiye’den gidip ülkeye alınmayan vaka sayısı ise son 2 yılda 150’den fazladır (U.S. Customs and Border Protection, 2023).

Ruslarda ise durum son dönemde ABD ve Avrupa ülkelerin tarafından yapılan ambargo sebebi ile Arjantin gibi alternatif ülkeler yönelmiş durumdadır (URL-1). Bu durumda doğum turistlerinin kaynak ülkesinin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve politik durumlar önem arz etmektedir. Bir diğer önemli unsur ise doğum turistinin gideceği ülkede bulunan sosyal, ekonomik ve politik durumlardır. Burada da sunulan sağlık hizmetleri, ülkenin vatandaşlık hakları, politikası, ekonomisi gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Doğum nedeniyle ülkeye gelen kadınlar doğum yaptıkları

ülkelerin sigortalarından yararlanmakta ve yenidoğan yoğun bakımı ihtiyacı olduğunda da o ülkenin sağlık şartlarından faydalanmaktadır (Lu, 2014). Bu durum doğum turizmini gerçekleştiren kadınlar için bir motivasyon unsuru olmakla birlikte, doğumun gerçekleştiği ülkede sağlık sistemine ek maliyet olması sebebi ile ağır bir şekilde eleştirilmektedir.

Doğum Turizmi Fiyatlandırma

Doğum turizminde fiyatlandırmayı etkileyen pek çok unsur söz konusudur. Hem Türkiye’de hem de diğer ülkelerde bu hizmeti veren pek çok aracı kuruluş bulunmaktadır ve bunlar kendilerini acente, danışmanlık firması, broker olarak adlandırmaktadır. Feere’in (2015)’ ye göre sadece Çin’de doğum turizmi hizmeti sunan en az 500 firma bulunmaktadır. Tipik bir doğum turizmi paketi, ABD vizesi, dönüş bileti, üç aylık otel konaklaması ve obstetrik bakım içermektedir (Nori, 2016). Dünya genelinde anlaşmalı hastanelere ve doktorlara sahip olan acenteler, farklı olanaklara sahip paketler hazırlamaktadır. Söz konusu doğum turizmi paketleri 5000-200000 USD arasındadır (Ateş, vd. 2020). Fiyatlandırmayı etkileyen unsurlar şöyledir:

- Doğum yapılacak ülke, fiyatlandırmada en önemli faktörü oluşturmaktadır. Doğum turizminde en popüler ülke olan ABD için ortalama 17000 dolar iken, Barbados ve Panama gibi ülkelerde doğum yapmak 5000-6000 dolar civarındadır.

- Doğum öncesi ve sonrası doğumun gerçekleştiği ülkedeki konaklama süresi ortalama 2 ay olarak değerlendirilse bile doğumun önemli bir sağlık durumu olması hem annenin hem de bebeğin sağlığını içermesi sebebiyle değişebilmektedir. Ayrıca ülkedeki prosedürler de bu süreyi etkileyebilir.

- Doğum yapılan ülkedeki sigorta hizmetleri fiyatlandırmada en önemli faktörlerden bir diğeridir.

- Beslenme, doğum yapılan ülkedeki yerel ulaşım hizmetleri fiyatlandırma diğer masraf kalemini oluşturmaktadır.

Doğum Turizmi Motivasyonları

Doğum turizminin motivasyonları ülkeden ülkeye, kişiden kişiye çeşitlilik göstermektedir. Bu motivasyonlar şu şekilde sıralanabilir:

1- Zorunlu askerlik hizmetinden kaçmak: Bu durum bazı ülkelerde kadınların da askerlik hizmeti yapmak zorunda olması sebebi ile hem erkek hem de kadınlar için de söz konusudur. Doğacak çocuklarının çeşitli sebepler ile askeri hizmeti vermemesini sağlamak, doğum turizminde önemli bir motivasyon sebebini oluşturmaktadır.

2- Politik istikrarsızlık, çatışma, savaş ve iç savaş durumları: Dünyada pek çok ülke politik istikrarsızlık içerisinde. Doğacak bebeklerinin bu karmaşa durumunun içinde olmasını istemeyenler, doğum turizmi gerçekleştirmektedir.

3- Doğum turizminin gerçekleşeceği hedef ülkedeki sunulan sağlık hizmetlerinin çok iyi olması: Bu durum özellikle sağlık hizmetlerinin daha yetersiz olduğu, ilaçlara erişimin zor olduğu ülkelerden, daha iyi sağlık hizmeti sunan ülkelere gerçekleşen doğum turisti akışında önemli bir motivasyonel faktörü oluşturmaktadır.

4- Çevresel kirlilik: Çevresel kirliliğin, ölü doğuma (bebek üzerinde çeşitli bebek hastalıklara sebep olması, insanların daha temiz bir çevrede doğum yapmaya itmektedir. Bu sebepten çevresel kirlilik doğum turizmi için önemli bir motivasyonel faktördür. (URL-2)

5- Ülkedeki çocuk politikaları: Örneğin Çin tek çocuk politikası ya da tüp bebek tedavisindeki kısıtlamalar gibi, bazı ülkelerde uygulanan yasaklar ya da kısıtlamalar doğum turizminin motivasyon kaynaklarından birini oluşturmaktadır.

6- Ailenin gelecekte hedef ülkeye yerleşme planı: Bu motivasyon sebebi, hedef ülkedeki doğum sonrası verilen vatandaşlık ile alakalı bir motivasyondur. Araştırmalarda pek çok kişi, bebeğin vatandaşlık alması ile, ailenin diğer üyelerinin de daha kolay vatandaşlık alacağına inanmaktadır.

7- Hedef ülkenin vatandaşlığının statüsü, güçlü bir pasaporta sahip olmak doğum turizminin motivasyon kaynaklarından birini oluşturmaktadır.

8- Hedef ülkedeki verilen eğitim burslarından faydalanabilme imkânı: Özellikle gelişmiş ülkelerde sağlanan eğitim standartlarındaki yükseklik, çocuğunun geleceği için iyi şartlar isteyen aileler için önemli motivasyon kaynaklarından birini oluşturur.

9- Snobizm: Özellikle sosyal medyanın da etkisiyle artan snobizm, doğum turizmi motivasyonlarından birini oluşturmaktadır. Ünlülerin doğum turizmi yapması, doğum turizmini daha popüler hale getirmiş ve ünlü olmayan kişilerinde etkilenmesine yol açmıştır.

Doğum turizmi, dünyada pek çok ulus tarafından tercih edilmektedir. Özellikle Türkiye, Rusya, Güney Kore, Nijerya ve Çin vatandaşları ise öne çıkmaktadır. Bu ülkelerin vatandaşlarının doğum turizmini yapma sebepleri farklılaşmaktadır. Bununla birlikte yapılan araştırmaların çoğunda temel nokta ise, bir ülkede doğmaktan kaynaklanan (jus soli) gelen vatandaşlığa sahip olmaktır (Ağrı, 2023, Ji ve Bates, 2018).

Doğum turizmine katılanların demografik özelliklerine bakıldığında katılımcılar genelde kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları 20-34 aralığında değişmektedir, iyi eğitilmiş ve ekonomik yeterliliğe sahip, aktif olarak çalışan profesyonellerdir (Allotey, 2023). Guerrero (2013), doğum turizmine katılan hamile kadınların ekonomik olarak ülkelerinde zengin olarak kabul edildiklerini belirtmiştir. Özellikle ABD'yi tercih eden doğum turistleri büyük oranda bu kadınlardan oluşmaktadır (Guerrero,2013). Yine Kanada'yı tercih eden doğum turistleri Kanada'da iken kendilerini geçindirme imkanına sahip olan, genellikle orta ve üst orta sınıftan kişilerde meydana gelmektedir (Agrba, 2023).

Dünya'da Doğum Turizmi Yapılan Ülkeler

Doğum turizminde en öne çıkan ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nde (Grant, 2015) doğum turizmi, yeni bir seyahat trendi değildir (Heaton ve Dean, 2016). Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyaret eden doğum turistlerinin çoğunluğu Latin Amerika, Doğu Asya ve Avrupa'dan gelirken, bazıları da Sahra Altı Afrika'dan ve Tayvan, Çin gibi Pasifik Kıyısı ülkelerinden gelmektedir (Tetteh, 2010; Altan-Olcay ve Balta, 2016). Çinlilerin Amerika Birleşik Devletleri'ne doğum turizminde en aktif katılımcılar olarak kabul edildiği net bir şekilde bilinmektedir (Grant, 2015). Çin doğum turizmi endüstrisi, zaten büyük ve kurulmuş bir Çin-Amerikan topluluğunun bulunduğu yerlerde gerçekleşmektedir (Tseng, 1994). Çinli kadınların Amerika Birleşik Devletleri'ne doğum yapmak için seyahat etme sayısı 2008'de 4.200'den 2012'de 10.000'in üzerine çıkmıştır (Heaton, ve Dean, 2016). Yine Gana'dan ABD'ye olan doğum turizmi hareketinde Gana'lı olup ABD'de yaşayan yerleşik nüfusun etkileri görülmektedir (Allotey, 2023). Son on yılda Asya'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne doğum sebebi ile giden annelerin akışı hızla artmıştır. Reasoner (2011), her yıl Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyaret eden kısa süreli konuklara ait yaklaşık 200.000 çocuğun doğduğunu bildirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Göç Araştırmaları Merkezi (CIS) tarafından yapılan bir çalışmaya göre, her yıl ülkede yaşayan yabancılar tarafından doğan 300.000 çocuğun 40.000'i yasal olarak ülkede bulunan doğum turistlerine aittir (Grant, 2015). Henüz resmi istatistikler yayınlanmamış olmasına rağmen, Kuzey Amerika'daki doğum turizminin hızla büyüyen fenomenine katılan annelerle ilgili işletmeler ve sivil toplum kuruluşları (STK'lar) tarafından yapılan tahminler, her yıl 36.000 ila 60.000 arasında değişmektedir ve Doğu Asya ülkeleri en çok tartışılan gönderici ülkeler arasında yer almaktadır ve sayılar son birkaç yılda hızla artmaktadır (Kessler, 2015). Kang, (2018), 1980'lerden bu yana bazı Tayvanlı kadınların doğum yapmak için Amerika Birleşik Devletleri'ne seyahat ettiğini, Güney

Kaliforniya'nın en popüler hedef olduğunu gözlemlemiştir. Tercih edilen bölgede yine yerleşik Tayvan nüfusu öne çıkmaktadır.

Feere, (2015), küresel çekiciliğine rağmen, doğum turistlerinin çoğunluğunun seyahatlerini gizli bir şekilde gerçekleştirdiğini belirtmektedir. Sonuç olarak, Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyaret eden doğum turistlerinin gerçek sayısını tahmin etmek ve uyruklarını belirlemek zordur. Genel sayıyı belirlemenin zorluğu, bu hamile kadınlar tarafından vize başvurularında belirtilen ziyaret amacında şeffaflık eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Tetteh, 2010; Grant, 2015). Reasoner, (2011), Amerika Birleşik Devletleri'ne geçici göçmen olarak kabul edilen ebeveynlerden doğan bebekleri takip etmek için bir sistem olmadığını belirtmektedir. Bu durumun bir nedeni de doğum turistlerinin, seyahatlerinde plaj tatili, aile ziyaretleri ve Amerika Birleşik Devletleri üniversitelerinde okumak gibi sebepler öne sürmesidir (Tetteh, 2010; Lollman, 2015). Türkler arasında da ABD'de doğum oldukça popülerdir. Başta ABD olmak üzere yurt dışında doğum için birçok firma danışmanlık hizmeti sunmaktadır. 2011 yılında 600 Türk kadının hamileliklerinin üçüncü trimesterinde doğum yapmak için Amerika Birleşik Devletleri'ne seyahat ettiğini tahmin edilmektedir (Altan-Olcay ve Balta, 2016). Bununla birlikte tam sayı bilinmemektedir.

İstatistikler, her yıl Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyaret eden doğum turistlerinin genel sayısı ile uyuşmasa da dünyanın diğer bölgelerinden gelen birçok yabancı hamile kadının her yıl ülkede doğum yaptığını doğrulamaktadır. Doğum turisti olarak ABD vatandaşlığına geçen kişi sayısı ise, ülkenin yıllık dört milyon doğumunun yüzde birinden daha azını oluşturmaktadır (Stock, 2012; Goldstein, 2019). Bu durumda Amerika Birleşik Devletleri'ni her yıl ziyaret eden doğum turistlerinin sayısı, genel nüfusla tam olarak örtüşmese de dünyanın farklı bölgelerinden gelen birçok yabancı hamile kadının ülkede doğum yaptığını dair istatistiklerle doğrulanmaktadır. ABD'de doğum turizmi yoluyla vatandaşlık kazanan kişilerin sayısı, ülkenin yıllık doğumlarının yüzde birinden daha azını oluşturmaktadır. Bu, doğum turizminin ABD vatandaşlığına geçiş amacıyla tercih edilen bir yöntem olduğunu göstermektedir.

ABD'ye doğum turizmi, gelişmekte olan bir "endüstri" haline gelmiştir ve tüm dünyadan talep görmektedir (Pearl, 2011; Heaton ve Dean, 2016; Ji ve Bates, 2017; Goldstein, 2019). Bu nedenle, çoğunun ABD doğumlu olmasını isteyen yabancı ebeveynlere yabancı ebeveynlere paketler sunan belirli seyahat acenteleri ortaya çıkmıştır. Ji ve Bates (2017), Çin'de birçok doğum turizmi ajansının olduğunu iddia etmektedir. Doğum turizmi için popüler olan bir diğer ülke ise Kanada'dır. Kanada'yı tercih edenlerin dörtte

birini Nijerya oluşturmakla birlikte, kalanlar genel olarak Orta Doğu, Çin, Hindistan ve Meksika'dan olmaktadır. Kanada'daki yabancı annelerin doğumlarının yüzde 75'i sadece 25 hastanede gerçekleşmiştir; 2010-2018 arasında vatandaşlığı olmayan yabancı annelerden doğan çocukların sayısı, önceki 8 yıllık döneme göre yüzde 202 artmıştır (Berghuis, 2020: 1-2). Bu artış hem ABD hem de Kanada'da tepki çekmektedir.

Doğum Turizmi ve Vatandaşlık

Doğmamış bebekleri için jus soli (doğulan yer ile elde edilen vatandaşlık) vatandaşlığını elde eden kadınlar nedeniyle, doğum turizmi için "vatandaşlık turizmi" kullanılan başka bir terimdir (Wang, 2017). Doğum turizmi, (jus soli) doğuştan vatandaşlık yasaları sayesinde mümkün olmaktadır. Şu anda dünyadaki 35 ülke sınırsız doğum hakkı vatandaşlığına sahiptir. Bu ülkeler, Antigua ve Barbuda, Arjantin, Barbados, Belize, Bolivya, Brezilya, Kanada, Çad, Kosta Rika, Küba, Dominika, Ekvador, El Salvador, Fiji, Grenada, Guatemala, Guyana, Honduras, Jamaika, Lesoto, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Saint Kitts ve Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent ve Grenadinler, Tanzanya, Trinidad ve Tobago, Tuvalu, Amerika Birleşik Devletleri, Uruguay ve Venezuela'dır (Vividmaps, 2023). Gelişmiş ekonomiler arasında Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri, yasadışı yabancılardan doğan çocuklara otomatik vatandaşlık veren tek ülkelerdir. ABD, Yabancı ebeveynlere ABD vatandaşı olarak doğan çocuğa ABD pasaportu ve ailesinin ABD'ye göçünü başlatma veya destekleme hakkı garanti eder (Feere, 2010). Doğum turizmi, böylece gelecekteki göçün ülkeye bir öncüsü olarak hizmet etmektedir. Bu durum özellikle son zamanlarda hem Kanada'da (Wang, 2014) hem de ABD'de (Jacobson, 2010) vatandaşlık tartışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. ABD Dışişleri Bakanlığı, her yıl yurt dışından gelen turistlerden resmi rakamlar dışında binlerce bebeğin dünyaya geldiğini tahmin etmektedir (Hong, 2020).

Güney Kaliforniya'da, doğum turizmi "yasal olmayan göç" üzerine eyalet genelindeki mücadelelerde bir kıvılcım haline gelmiştir. Anti-göç politikacılar ve aktivistler, ABD Anayasası'nın On Dördüncü Ek Maddesi'nin jus soli temelinde vatandaşlık veren hükümlerinin doğum turizmini teşvik ettiğini ve kaldırılması gerektiğini savunmuşlardır. Bu iddia sıklıkla ofansif ve kışkırtıcı bir dil ile yapılmaktadır; hamile göçmen kadınlar- özellikle Latin kadınlar- "çoğalan fareler" (Cisneros, 2013: 291) ve çocukları "çapa bebekleri" olarak adlandırılmaktadır (Ignatow ve Williams, 2011; Lederer, 2013). Yabancıların çocuklarını ABD'de dünyaya getirmelerini engelleyecek bazı tedbirlere başvurulmuştur. Doğum turizmi ile ilgili pek çok dava bulunmaktadır (URL-3; URL-4).

Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi'nde (AVS) *Vatandaşlığa İlişkin Düzenlemeler ve Doğum Yeri Esası*'na göre, AVS'nin on dördüncü maddesi uyarınca, taraf devletler bir çocuğun doğumla birlikte kazandığı farklı devletlere ilişkin vatandaşlık haklarını elinden alamaz (Uygun, 2021). AVS doğum yerine bağlı vatandaşlık kazanma ilkeleri üzerinde dururken vatansızlığı önlemek ve doğumla kazanılan birden çok devlete vatandaş olabilmek gibi hakları da muhafaza etmek gibi ilkelere sahiptir (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporu, 2023). Bununla birlikte hiçbir Avrupa ülkesi yasadışı yabancıların çocuklarına otomatik vatandaşlık vermemektedir (Feere, 2010: 2). Avrupa ülkeleri doğum yoluyla edinilen vatandaşlığa karşı sıkı önlemler almaktadır. Nitekim Almanya resmi sayfasında da bu açıkça ifade edilmiştir.

“Almanya’da yaşamayan kişilerin Alman vatandaşlığını kazanmaları nadir gerçekleşen bir durumdur. Yasada belirtilen koşullar mutlaka yerine getirilmiş olmalı. Öte yandan Federal İdari İşler Dairesi her bir vatandaşlık başvurusunda kamu (devlet) menfaatinin olup olmadığını inceler. Vatandaşlık başvurusu ile ilgili karar tamamen ilgili kurumun taktirinde olup bir hak söz konusu değildir.” (URL-5). Almanya, ülkede doğan çocuklara ebeveynlerinden birinin Alman vatandaşı olması, anne ya da babadan birinin 8 yıldır Almanya’da ikamet etmesi gibi koşullar öne sürmektedir (URL-5). Bu kısıtlayıcı sebepler nedeni ile vatandaşlık motivasyonu ile Almanya’ya doğum turizmi gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir.

Birleşik Krallık vatandaşlığı ise Türkiye’de oldukça popüler olarak pazarlanmaktadır. Fakat sadece doğum yolu ile vatandaşlık mümkün değildir. Anne ve babasından biri Birleşik Krallık vatandaşı olan ve doğumdan sonra 10 yıl ülkede yaşayan çocuklara yurttaşlık hakkı tanımaktadır (URL-6). Avusturya, topraklarında doğan çocuklara ebeveynlerinden en az birinin Avusturya vatandaşı ya da Avusturya’da daimi ikamet sahibi olması koşuluyla vatandaşlık hakkı tanımaktadır (URL-7).

Doğum hakkı vatandaşlığı üzerine yapılan bu siyasi tartışmalarla birlikte, dünyada yeni bir ırk politikası ortaya çıkmaktadır. Hem Asyalılar hem de Latinler tehdit olarak algılanmaktadır, ancak Latinler, yoksul göçmenlerin ABD’de kalmak için strateji geliştiren tipik örnekleri olarak görülürken (Tobar, 2011), Asyalılar ise finansal güçlerini kullanarak etkili olma eğiliminde oldukları şeklinde algılanmaktadır. (Beech, 2013).

Doğum Turizmine Tepkiler

Doğumla kazanılan vatandaşlık, doğum anında ulusal vatandaşlığın ya kan hakkı (jus sanguinis) ya da toprak hakkı (jus soli) temelinde edinildiği yasal mekanizmadır ve dünya genelinde giderek daha çok tartışılmaktadır

(Aleinikoff ve Klusmeyer, 2002). Bunun başlıca sebebi ise ülkelerin sağlık sisteminde yarattığı yüküdür. Teorik olarak, sadece doğum anında doğan bebekler için değil, sonunda tüm aileleri için yasal bir vatandaşlık yolunu sağlayabileceği için tartışmalıdır. Güney Kaliforniya’da, Chino Hills tartışması sırasında “yasal olmayan göç” ve yardım hileleriyle ilgili iddialar önemli tepkilere yol açmıştır (Wang, 2017). Yapılan araştırmada Kanada Alberta’da gerçekleştirilen 102 doğum turisti için Alberta’nın sağlık sisteminde oluşan açık ise 649.000 dolar olarak belirlenmiştir (Agrpa, 2023). Doğum turisti sayısı ise tam olarak hesaplanamamakla birlikte ekonomik olarak ülke ekonomilerine zarar vermektedir. Vergi mükellefleri ise buna tepki göstermektedir (Folse, 2017). Ekonomik zararlar birlikte, sağlık sisteminde ekstra bir yük oluşturması, zaten kısıtlı olan sağlık hizmetlerinin aksamasına da sebep olabilmektedir (Agrpa, 2023).

Diğer taraftan özellikle, doğumla kazanılan vatandaşlık yasaları, devletlerin hamile göçmenlerin hareketliliği ve üreme haklarını kontrol etmek için kullandığı bir araç haline gelmiştir (Constable, 2014; Luibhe id, 2013). İrlanda 2004 yılında jus soli doğumla kazanılan vatandaşlığını kaldırmıştır. Söz konusu karar, *‘İrlanda devletinin ‘göçmen kadınların doğum yapmasının ‘düzgün’ İrlandalı vatandaşlar için istenen bir geleceği tehdit ettiği’* iddiasına dayanmaktadır (Luibhe id, 2013: 150). Güney Kaliforniya’daki Çin doğum turizmi paniği, jus soli doğumla kazanılan vatandaşlık, çocuk doğurma ve ırkçılığın bir araya geldiğini göstererek, nativistlerin ‘daha iyi’ (yani daha beyaz) bir gelecek için ‘Amerika’nın Pasifik yüzyılında mücadele etmek zorunda kalmasını sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Clinton, 2011).

Ülkeler doğumla gelen vatandaşlığı önleme yolunda adımlar atmakla birlikte, bazı ekonomik önlemlerde almaya başlamıştır. Örneğin Kanada, doğum turisti olarak tanımlanan hastalardan doktor ücretlerini karşılamak için 15.000 ABD doları tutarında ön depozito tahsil edilen merkezi bir triyaj sistemi oluşturmuştur. Bununla Kanada’ya yapılan doğum turizminin caydırıcı olması amaçlanmaktadır (Agrpa, 2023). Bu örnekler son zamanlarda artmaktadır.

Sonuç

Doğum turizmi, birçok dünya ülkesinde yaygınlaşan bir fenomendir. Bu fenomen doğum turizminin yapıldığı ABD ve Kanada gibi ülkeler başta olmak üzere, oldukça tepki çekmektedir. Bununla birlikte doğum turistlerinin gönderen ülkelerde de bazı tepkiler ortaya çıkmaktadır. Bunların başlıcası ise ailelerin bölünmesine sebep olmasıdır. Bu, bebek bekleyen annelerin çocuklarının o ülkenin vatandaşı olması için bir jus soli sistemi olan bir

ülkeye seyahat ettiği büyüyen bir transnasyonal aile düzenlemesi olarak tanımlanmaktadır. Anneler üreme emeği için hedef ülkeye seyahat ederken, aile üyeleri genellikle köken ülkede kalır ve bu da mevcut çalışmalarda büyük ölçüde incelenmeyen bir transnasyonalizmde coğrafi olarak bölünmüş ailelerin ortaya çıkan bir şeklini oluşturmaktadır (Kang, 2018). Bir diğeri ise beyin göçüne sebep olmasıdır. Allotey (2023), tarafından Gana'da yapılan çalışmada en çok atıfta bulunulan olumsuz sonuç, yurt dışında doğum yoluyla vatandaşlık alanların, sonrasında o ülkeye yerleşmesi ile yaşanan beyin göçüdür. Gana'nın potansiyel vasıflı insan kaynaklarının çoğunu kaybedebileceğini, çünkü ABD doğumlu vatandaşların çoğunun hak ettikleri yardımlara erişmek ve aile üyelerinin Amerika Birleşik Devletleri'ne göçünü başlatmak için yetişkin olarak doğdukları ülkede kalmayı seçebileceğine dikkat çekilmiştir (Adepoju, 2010; Manuh vd., 2010).

Tüm olumsuz eleştirilerin aksine doğum turistlerinin ülkeye katkıda bulunduğunu belirten araştırmalarda mevcuttur. Grant, (2015), Stock, (2009, 2012), bu çocukların da diğer vatandaşlar gibi ülkenin kalkınmasına katkıda bulunacaklarını ifade etmiştir. Nitekim ülkeler vergilendirme politikalarında bu şekilde doğacak çocukları da vergi düzenlemelerine dahil etmişlerdir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri vergi ağını yurtdışında yaşayan ve çalışan vatandaşları içerecek şekilde genişletmiştir (Stock, 2012). Doğum turizmi ekonomik yük olmaktan ziyade, ülke ekonomisine katkı da sağlamaktadır. Yaygın görüşün aksine bu kadınların zengin, iyi eğitilmiş ve ülkelerinde lüks bir yaşam sürdürdüğünü iddia etmektedirler, bu nedenle sponsorluk arayışında olmaları veya vizelerinin süresini aşmaları muhtemel değildir (Nori, 2016; Stock 2012). Arjantin ise bunu bir turizm türü olarak kabul ederek, gelir sağlayan ülkelerden biri olarak kabul edilebilir. Son dönemde Rus turistler tarafından, doğum turizminin yapıldığı en popüler ülkeler arasındadır (URL-7). Özellikle ülkenin ağır bir ekonomik kriz altında olması, doğum turistlerinin doğum gerçekleştikten sonra dönmeleri kaydı ile olumlu bakılan bir durumdur.

Doğum turizmi basında ve siyasi söylemlerde giderek artan bir ilgi görmesine rağmen, akademik bağlamda çalışma sayısı oldukça kısıtlı kalmıştır (Davies ve Boyle, 2013; Johanson, 2013). Özellikle doğum turizminin gözde ülkesi olan ABD için yapılan çalışmalar ise tek taraflı olarak, eleştirel ve olumsuzdur.

Kaynakça

- Acar, N., & Turan, A. (2016). Sağlık Çalışanlarının Sağlık Turizmi Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma: Ahi Evran Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çalışanları Örneği. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1), 17-36.
- Adepoju, A. (2010). Introduction: Rethinking the dynamics of migration within, from and to Africa. In A. Adepoju (Ed.), *International migration within, to and from Africa in a Globalised World*, Legon: Sub-Saharan.
- Agrba. (2023). Canadian doctors say birth tourism is on the rise. It could hurt the health care system. <https://macleans.ca/society/health/canadian-doctors-say-birth-tourism-is-on-the-rise-it-could-hurt-the-health-care-system/>, E.T. 19.07.2023.
- Aleinikoff, T. A., & Klusmeyer, D. (Eds.). (2011). *Citizenship policies for an age of migration*. Carnegie Endowment.
- Allotey, Anarfi & Kandilige (2023). Birth Tourism to the United States of America and its Perceived Implications for Ghana. <https://www.ajol.info/index.php/gjg/article/view/244782>.
- Ateş, A., Şahin, M., & Sunar, H. (2020). Hayat Değiştiren Seyahat: Doğum Turizmi, 4. Uluslararası Akdeniz Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, 22-24.
- Aydın, R. & Yılmaz, E. (2020). Medikal Turizmin Kadın Sağlığı Üzerine Etkisi. *Journal of Applied Tourism Research*, 1(1), 45-52.
- Balta, E. and Altan-Olcay, O. (2016). Strategic citizens of America: Transnational inequalities and transformation of citizenship. *Ethnic and Racial Studies*, 39(6), 939-957.
- Beech, H. (2013). I want an American baby! Chinese women flock to the U.S. to give birth. *Time Magazine*. 27 Kasım.
- Bergmann, S. (2011). Fertility Tourism: Circumventive Routes That Enable Access to Reproductive Technologies and Substances. *Signs*, 36(2), 280-289. doi:Doi 10.1086/655978.
- Berghuis, K. (2020). Stopping the Practice of Citizenship for Sale Birth tourism in the United States and Canada. *Centre for Immigration Studies Report*. 1-8.
- Bianchi, R. V., & Stephenson, M. L. (2013). Deciphering tourism and citizenship in a globalized world. *Tourism Management*, 39, 10-20.
- Cisneros, N. (2013). "Alien" sexuality: Race, maternity, and citizenship. *Hypatia*, 28(2), 290-306.
- Clinton, H. (2011). America's Pacific century. *Foreign Policy*. 11 October. Available at: www.foreignpolicy.com/articles/2011/10/11/americas_pacific_century.

- Connell, J. (2013). Contemporary medical tourism: Conceptualisation, culture and commodification. *Tourism Management*, 34, 1-13.
- Constable, N. (2014). *Born out of place: Migrant mothers and the politics of international labor*. University of California Press.
- Davies, K. ve Boyle, L. (2013), Maternity hotel for Chinese women to give birth to US citizens is found in the back of California hotel. Daily Mail, <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2293025/Maternity-hotel-allowing-Chinese-women-birth-U-Scitizens-claimed-operating-popular-California-motel.html>. E.T. 14 Mart.
- Enser, İ. ve Koçak, Y. (2018). İzmir İlindeki Özel Hastanelerin Medikal Turizmde Mevcut Durumunun İncelenmesi. 19. Ulusal Turizm Kongresi. Afyon.
- Feere, J. (2015). Birth tourists come from around the globe. Center for Immigration Studies. <https://cis.org/Feere/Birth-Tourists-Come-Around-Globe>.
- Folse, B. J. (2017). Aspirational migration: the case of Chinese birth tourism in the US (Doctoral dissertation, University of Oregon).
- Gilmartin, M., & White, A. (2011). Interrogating medical tourism: Ireland, abortion, and mobility rights. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 36(2), 275-280.
- Goldstein, L. F. (2019). Technologies of travel, birth tourism, and birthright citizenship. *Maryland Law Review*, 79, 177-190.
- Grant, T. (2015). Made in America: Medical tourism and birth tourism leading to a larger base of transient citizenship. *Virginia Journal of Social Policy and the Law*, 22 (1), 159-178.
- Guerrero, I. V. (2013). Beyond the “Anchor Baby” stereotype: Immigrant women giving birth in Spain and the United States. *IMTP-Magazine on Migration Issues*, 1-14. <http://trendsandperspectives.com/pdf/09.03/Isabel%20Valero%20Guerrero%20Spring%202013.pdf>.
- Hopkins, L., Labonte, R., Runnels, V., & Packer, C. (2010, Temmuz). Medical tourism today: What is the state of existing knowledge? *Journal of Public Health Policy*, s. 185-198.
- Heaton, Z., & Dean, W. (2016). Birth tourism and the Fourteenth Amendment. *Brigham Young University Prelaw Review*, 30(1), 97-108.
- Hizmet İhracatçıları Birliği. (2021). Hizmet İhracatı Strateji Raporu. İstanbul.
- Ji, Y., & Bates, B. R. (2018). “Better than bank robbery”: Yuezi centers and neo-liberal appeals to market birth tourism to pregnant Chinese women. *Health communication*, 33(4), 443-452.
- Jacobson, L. (2010). Fact-checking the claims about ‘anchor babies’ and whether illegal immigrants ‘drop and leave’. *PolitiFact.com*. 6 August. Available at: www.politifact.com/truth-o-meter/statements/2010/aug/06/lindsey-graham/illegal-immigrants-anchor-babies-birthright/.

- Johanson, M. (2013). Birth tourism: LA's maternity hotels enrage residents, but are they illegal? *International Business Times*, <http://www.ibtimes.com/birth-tour-ism-las-maternity-hotels-enrage-residents-are-they-illegal-1050206>.
- Ignatow and Williams, A. (2011). "New media and the 'anchor baby' boom," *Journal of Computer-Mediated Communication* 17(1), 60-76.
- Inhorn, M. C., & Patrizio, P. (2009). Rethinking reproductive "tourism" as reproductive "exile". *Fertility and sterility*, 92(3), 904-906. Retrieved from [https://www.fertstert.org/article/S0015-0282\(09\)00046-6/pdf](https://www.fertstert.org/article/S0015-0282(09)00046-6/pdf).
- Kang, T. (2018). New media, expectant motherhood, and transnational families: Power and resistance in birth tourism from Taiwan to the United States. *Media, Culture & Society*, 40 (7), 1070- 1075.
- Kessler, G. (2015). 'Birth tourists' and 'anchor babies': what Trump and Bush got right.
- Kim, V., & Shyong, F. (2015). "Maternity tourism" raids target California operations catering to Chinese. *Los Angeles Times*, 3.
- Lederer, J. (2013). Anchor Baby: A Conceptual Explanation for Pejoration," *Journal of Pragmatics* 57, 248-66.
- Lollman, J. (2015). The significance of parental domicile under the citizenship clause. *Virginia Law Review*, 101, 455-500.
- Lu, R. (2014). Look who's walking: Chinese birth tourism goes stateside. *Foreign Policy*, 25.
- Ngwira, C., Tse, S., & Vongvisitsin, T. (2020). Negotiation strategies and constraints for solo female travelers in Africa. *Tourism Culture & Communication*, 20(1), 35-47.
- Nori, M. (2016). Asian/American/Alien: Birth tourism, the racialization of Asians, and the identity of the American citizen. *Hastings Women's Law Journal*, 27, 87-108.
- Özçelik, A., & Akova, O. (2021). The impact of street food experience on behavioural intention. *British Food Journal*.
- Özçelik, A., Gül, İ., & Kızılırmak, İ. (2021). Sağlık Turizmi İşleyiş Sürecinin Seyahat Acentaları Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Uygulama, İstanbul Örneği. *Turizm Çalışmaları Dergisi*, s. 55-69.
- Reasoner, W. D. (2011). Birthright citizenship for the children of visitors: A national security problem in the making? *Center for Immigration Studies*.
- Roberts, E. F., & Scheper-Hughes, N. (2011). Introduction: medical migrations. *Body & Society*, 17(2-3), 1-30.
- Sayın, K. Ş., Yeğinboy, E. Y., & Yüksel, İ. (2017). Türkiye'de medikal turizm uygulamaları: bir üniversite ve İzmir sağlık serbest bölgesi değerlendir-

- mesi. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 32(2), 289-313.
- Stock, M. D. (2009). Policy arguments in favor of retaining America's birthright citizenship law. In J. C. Ho., M. D. Stock., E. Ward., & E.B. Wydra (Ed.), *Made in America: Myths and facts about birthright citizenship*. <http://www.immigrationpolicy.org/sites/default/files/research/Birthright%20Citizenship%20091509.pdf>.
- Taleghani, M., Chirani, E., & Shaabani, A. (2011, Ağustos). Health tourism, tourist satisfaction and motivation. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, s. 546-555.
- TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2023. <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovCivPolRights.pdf>., E.T. 11.07.2023.
- Tetteh, P. M. (2010). The 'American baby' syndrome and the migration of Ghanaian women. *Journal of Management Policy and Practice*, 11(5), 145-154. <http://m.www.na-businesspress.com/JMPP/TettehWeb.pdf>.
- Tseng, Y. F. (1994). Chinese Ethnic Economy: San Gabriel Valley, Los Angeles County. *Journal of Urban Affairs*, 16(2), 169-189.
- Tobar, H. (2011). 'Anchor baby' myth is pure fear-mongering. *Los Angeles Times*.
- Turkishtime Dergi, 2016. <https://turkishtimedergi.com/saglik/saglik-turizminde-tup-bebek-farki/>. E.T. 18.08.2023.
- Wang, S. H. (2017). Fetal citizens? Birthright citizenship, reproductive futurism, and the "panic" over Chinese birth tourism in Southern California. *Environment and Planning D: Society and Space*, 35(2), 263-280. doi: 10.1177/0263775816679832.
- Who, (2023). https://www.who.int/health-topics/abortion#tab=tab_1), E.T. 21.05.2023.
- Unwto, (2018). World Tourism Organisation. Exploring Health Tourism. adresinden alındı.
- U.S., Customs and Border Protection. <https://www.cbp.gov>, E.T. 18.06.2023.
- URL-1. <https://www.bbc.com/turkce/articles/cl4vm867lvo>. E.T. 24.06.2023.
- URL-2. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c3g4r4zxd7ro>. E.T. 11.09.2023.
- URL-3. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47086796>. E.T. 20.07.2023.
- URL-4. <https://www.nytimes.com/2020/12/02/nyregion/birth-tourism-long-island.html>). E.T. 20.07.2023.
- URL-5. https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/service/-/1514534#content_1. E.T. 20.07.2023.

- URL-6. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/632. E.T. 20.07.2023.
- URL-7. <https://immi.homeaffairs.gov.au/citizenship/become-a-citizen/by-descent>. E.T. 20.07.2023.
- Uygun, İ. (2021). Doğum Yeri Esasından Hareketle Vatandaşlığın Kazanılması, Doğu Akdeniz Üniversitesi.
- Yang, I. C. M. (2020). A journey of hope: an institutional perspective of Japanese outbound reproductive tourism. *Current Issues in Tourism*, 23(1), 52-67. doi:10.1080/13683500.2019.1577806.
- Vividmaps.(2023),<https://vividmaps.com/birthrightcitizenship/#:~:text=-Currently%2C%2035%20nations%20in%20the,%2C%20Panama%2C%20Paraguay%2C%20Peru%2C>. E.T. 19.07.2023.
- TheNewyorkTimes. (2023), <https://www.nytimes.com/2020/12/02/nyregion/birth-tourism-long-island.html>. 20.07.2023.
- Smink, V. (2023). BBC, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cl4vm867Invo>. E.T. 20.07.2023.